

Valaczka András

Kötelező a kötelező? Mit gondolunk a házi olvasmányokról ma?

Alighanem sokunk tapasztalata, hogy ma már a „mai fiatalokat” korholó észrevételek ellenpárja nem a „bezzeg az én időmben”, hanem a „bezzeg még két évvel ezelőtt is”. A hanyatlás – vagy amit a tanárok nagy része annak érez – szemlátomást felgyorsult. Napi tapasztalat a katedrán, hogy az egy-két éve még sikeresen átadott, s így átadhatónak minősíthető ismeretanyagunk 2006-ban már csak mintegy felét-kétharmadát kísérelhetjük meg átadni. Egyre lejjebb tesszük a léctet, s még így is egyre többen szaladnak át alatta, miközben az iskolák jó része megtiltja tanárainak a buktatást, mert ha megengedné, csakhamar elnéptelenednének az amúgy is foghíjas osztálytermek. Húszévesek nézik döbbenettel, ahogyan 14–15 éves öccseiken úrrá lesz a kompjúterláz, amely az ő hőfokukat – legalábbis ehhez képest – épp csak megemelte. A csoportokban, bandákban, közösségekben szinte kizárólagos értékmérővé vált, hogy az épp kurrens játékon ki hanyadik szintig tud eljutni, s ennek alapján kapja meg csoportbesorolását. Csupán a Nagy Könyv látszik ellentmondani ennek, mikor kideríti: nagyon is népszerű az *Egri csillagok*. Holott diadala másként is értelmezhető: erről hallottak a legtöbben, hisz a hatodik osztály óta nem is igen olvastak mást.

A mind fakóbban pislákoló csillagok mintha Vajdát idézve intenének végső kitarásra minket, iskolában tevékenykedőket: „*A hideg, a téli éjben / csillagoltó sötétségben / mi vagyunk csak éberen*”. Ha mi is feladjuk sziszifuszi küzdelmünket, néhány év múlva már csak a *Kincskereső* bír majd felkerülni a listára, aztán majd csak a *Bóbita*, végül pedig a bölcsődében hallott *Gólya, gólya gilice*. Nincs hát választásunk, nem tolathatunk ki a feladat lövészárkából. Reményteljes vagy reménytelen a küzdelmünk, csinálnunk kell: meg kell lennie. „Es muss sein”, ahogy Kundera mondogatja Beethovent idézgetve *A lét elviselhetetlen könnyűségében*.

A „kell” parancsát azonban könnyebben tudomásul veszi az ember, ha ön maga adja ki magának. Ezért látszik érdekesnek körülnézni saját házunk táján: hogy is gondolkodnak minderről a magyartanárok? Mit is gondolunk a házi olvasmányokról ma?

Hogy minél több irányból ráláthassunk a „terepre”, egyesületünk, a CENTA Közép-Európai Tanárákadémia összefogott a Nemzeti Tankönyvkiadóval. Kérdőívünkkel 300 magyartanárt kerestünk meg: válaszaik összegzését jelentik az itt következő grafikonok. De nem érjük be ennyivel: második lépésben szeretnénk összeállítani egy minél gazdagabb listát azokról a mai, szórakoztató művekről, amelyek egyáltalán szóba jöhetnének az iskolai munka bázisaként. Utána – harmadik lépésként – el kell készítenünk egy kritériumrendszert: hányféle, s miféle szempontok szerint mérhetjük, mely szövegek a legalkalmasabbak az iskolai munkára, a gyerekek nevelésére, ízlésformálására, nyelvi fejlesztésére, olvasási

kedvük felkeltésére, és így tovább. Ezt követően kellene újra megkérdeznünk minél több tanárt: vetné már mérlegre a kialakult szempontok alapján a *Harry Pottert* és *A gyűrűk urát*, *A Hecsekit* meg a *Palánk utcát*, s a többi kítűnő regényt: vajon melyik a „leg”, melyiket ajánlhatjuk a magyartanároknak kvázi kötelező olvasmányként. A kialakuló listát (az érvekkel együtt) vitára bocsáthatja a Tanárakadémia, s bár tudjuk, mi magyarok ketten háromfélét szoktuk gondolni, azért a mai káosztól egy lépéssel közelebb kerülhetünk egy új konszenzushoz.

Lássuk, hogyan foglaltak állást minderről a megkérdezett pedagógusok!

A magyartanárok 73%-a fele-fele arányban olvastatna hagyományos „kötelezőket” és „maiakat”. Csupán 25%-uk utasítja el a klasszikusok részletekkel történő „kiváltását”. 97%-uk a régi olvasmányokat ma is alkalmasnak tartja erkölcsi-esztétikai kérdések felvetésére. 85%-uk a mai népszerű műveket is alkalmasnak tartja iskolai munkára. Csupán 12%-uk utasítja el az otthoni olvasásra kötelezést, mint módszert. 72%-uk továbbra is fontosnak tartja a több száz oldalas művek házi olvastatását. 51–49%-ban megosztott a tanártársadalom a tekintetben, hogy az olvasmányoknak országosan közös kánont kell-e alkotniuk. A megkérdezettek elsöprő többsége, 89% várna iránymutatást az olvasmányok kérdésében. Hasonló arány – 88% – teszi egyértelművé, hogy ezt az irányt maga a tanártársadalom kell, hogy megfogalmazza.

Mindez kétségtelenül választ ad néhány kérdésünkre, ugyanakkor még inkább arra alkalmas, hogy újabbakat vessen fel:

- Hogyan tehető harmonikussá a régi klasszikusok és az új, szórakoztató olvasmányok együttélése az iskolai munkában?
- Hány olvasmány fér bele egyikből-másikból egy tanév időkeretébe?
- Hogyan pótolható a második típus feldolgozásához hiányzó tankönyvi apparátus?
- Miben kell eltérnie a célolvasmányokkal és az eszközolvasmányokkal való foglalkozásnak? – Hogyan helyezhetők a régi művek mai kontextusba?
- Milyen arányt kívánatos kialakítani a magyar és a külföldi irodalom tekintetében?
- Hogyan tehető hatékony ismeretközvetítő és képességfejlesztő eszközzé a szórakoztató művek?
- Hogyan egészíthető ki a kötelezés módszere más motivációs eszközökkel?
- Milyen pszichológiai dimenziók mozgósíthatják a diákok érdeklődését?
- Hogyan oldható a mai gyerekek idegenkedése az olvasáshoz hasonló lineáris tevékenységetől?
- Miként teremthető új konszenzus a felbomló hagyomány helyén?
- Milyen súllyal esnek latba egy-egy mai regény besorolásakor a benne fellelhető esztétikai, nyelvi, szerkezeti és életmodell-értékek?
- Hogyan kezelendők a kortárs művek köznyelvi normán kívül eső fordulatai (trágárságok)?
- Miként biztosítható a kánonba kerülő könyvek beszerezhetősége?
- Hogyan lehet mérni egy-egy könyv hatását a diákságra?
- Hogyan tehető érdekeltté a tanár az új konszenzus tényleges követésében?

Mindezek persze részletkérdések, s a fő kérdés továbbra is az marad: hányan érzik át kollégáink közül, hogy „es muss sein”, hogy „meg kell lennie”, hogy nem engedhetünk az olvasásból. S hányan lesznek elég bátrak új utakat keresni. A Tanárákadémia (valaczka.andras@ntk.hu) mindenesetre várja e „bátrakat”, s vár minden hozzászólást a kérdéskörhöz, legyen az egyetlen mondat, vagy akár egész tanulmány.

Kötelező a kötelező?
Szakmai közvélemény-kutatás
2005. november-december

- a megkérdezettek köre: általános és középiskolai magyartanárok, 300 fő
- Budapest, általános iskola: 50 fő
- Vidék, általános iskola: 150 fő
- Bp. és vidék, középiskola: 100 fő
- Összesen 15 helyszín, Szombathelytől Békéscsabáig

1. kérdés

- Hogyan tehető harmonikussá a régi klasszikusok és az új, szórakoztató olvasmányok együttélése az iskolai munkában?
 - célolvasmányok
 - eszközolvasmányok
- a/ Hány olvasmány fér bele egyikből-másikból egy tanév időkeretébe?
- b/ Hogyan pótolható a második típus feldolgozásához hiányzó tankönyvi apparátus?

2. kérdés

- Miben kell eltérnie a célolvasmányokkal és az eszközolvasmányokkal való foglalkozásnak?
- a foglalkozás tárgya a részleten keresztül is az egész
- a foglalkozás bevezető, kedvbresztő jellegű
- a/ Hogyan foglalkozhatunk egyidejűleg „beavatottakkal” és „kívül maradókkal”?
- b/ Kialakítható-e egy önálló időszáv, amely a heti munkarendben mindig az olvasásé?

3. kérdés

- Hogyan helyezhetők a régi művek mai kontextusba?
 - mai témák párhuzamba állításával
 - mai művek párhuzamba állításával
- a/ Mely tematikai elemekkel írható körül a kívánatos és a tanulókat érdeklő témák közös halmaza?
- b/ Milyen arányt kívánatos kialakítani a magyar és a külföldi irodalom tekintetében?

4. kérdés

- Hogyan tehetők hatékony ismeretközvetítő és képességfejlesztő eszközzé a szórakoztató művek?
 - nyelvhasználat
 - szövegalkotás (a történet folytatása)
- a/ Milyen haszonnal jár, ha a stilisztikai, szövegtani, retorikai és kommunikációs témákat a mai köznyelvet reprodukáló szövegeken át vezetjük föl?
- b/ Előnyé teheti-e a részletek töredékességét a jóslófeladatok / befejezésváltozatok lehetősége?

5. kérdés

- Hogyan egészíthető ki a kötelezés módszere más motivációs eszközökkel?
 - önismeret
 - projektfeladatok
- a/ Milyen pszichológiai dimenziók mozgósíthatják a diákok érdeklődését?
- b/ Hogyan teheti komplex jellegűvé egy-egy regényfejezet feltárását a szociológiai/pszichológiai/életmódbeli vizsgálódás?

6. kérdés

- Milyen modern módszerek tehetik hatékonyabbá a kötelező művek feldolgozását?
 - nem lineáris tevékenységek
 - nem verbális eszközök bevonása
- a/ Hogyan oldható a mai gyerekek idegenkedése az olvasáshoz hasonló lineáris tevékenységektől?
- b/ Milyen módszertani megoldások lehettek el az újságok szövegszerkezetétől?

7. kérdés

- Miként teremthető új konszenzus a felbomló hagyomány helyén?
 - kritériumrendszer kidolgozása
 - művek értékelése a normatívák alapján
- a/ Milyen súllyal esnek latba egy-egy mai regény besorolásakor a benne fellelhető esztétikai, nyelvi, szerkezeti és életmodell-értékek?
- b/ Hogyan kezelendők a kortárs művek köznyelvi normán kívül eső fordulatai (trágárságok)?

8. kérdés

- Az iskolaügy mely szereplőit kell bevonni az új kánon kialakításának folyamatába?
 - kutatók, pedagógusok
 - diákok, szülők
- a/ Miként biztosítható a kánonba kerülő könyvek beszerezhetősége?
- b/ Hogyan lehet mérni egy-egy könyv hatását a diákságra?

9. kérdés

- Hogyan tehető érdekeltté a tanár az új konszenzus tényleges követésében?
 - segédletek, komfortfokozás
 - versenyek, kimeneti szabályozás
- a/ Hogyan viszonyulnak az állami hatóságok az alulról jövő kezdeményezéshez?
- b/ Milyen szerepük lehet a civil szervezeteknek?

A szakmai közvélemény-kutatás kérdéseire adott válaszok eredményeit mutató grafikonok folyóiratunk internetes változatában tekinthetőek meg.